

ZMENY PO ZMENE, ALEBO SOCIOLINGVISTICKÁ SITUÁCIA ŠTÁTOV VÝCHODNÉHO BLOKU

Tibor M. Pintér

SLOBODA, Marián — LAIHONEN, Petteri — ZABRODSKAJA, Anastassia (eds.) (2016): *Sociolinguistic Transition in Former Eastern Bloc Countries: Two Decades after the Regime Change*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 494 s.

Značná časť Európy v druhej polovici 20. storočia žila v tieni a pod dozorom Sovietskeho zväzu — toto neformálne členstvo európskych štátov je taktiež nazývané ako východný blok (a takisto aj ako sovietsky blok). Skoro 50 rokov moci sovietskych politikov a tlaku socialistickej ideológie ponechala svoj znak na živote i na používaní jazykov a jazykových variantov občanov dotýčajúcich štátov. Zborník štúdií sa zaoberá súčasnou sociolingvistickou situáciou postkomunistických krajín tohto regiónu. V centre každého štúdia je synchronný aspekt, avšak v pozadí výskumov a prieskumov je vždy aj diachrónnosť a prehľad zmien, ktoré nastali počas desaťročí po zmene.

Sedemnást kapitól knihy, ktorá je štvrtým zväzkom edície Prague Papers on Language, Society and Interaction / Prager Arbeiten Zur Sprache, Gesellschaft und Interaktion obsahuje texty zostavené z prednášok konferencie v Jyväskylä (Sloboda, 2014), sa zaoberá fenoménmi ako výber jazyka, hierarchie a ideológie viacjazykovosti, jazykové právo. V centre každého štúdia je menšinový jazyk, a to v novovzniknutej situácii, keď jazyku začali byť priradené nové funkcie v procese školstva, práv, ako i v nových politických či migračných situáciách. Krajinami výskumov sú štáty, ktoré po zániku Sovietskeho zväzu začali svoj vnútorný rozvoj rôznymi spôsobmi, do nového tisícročia vstúpili svojším hospodárskym, politickým pozadím, avšak v jednom sa iste zhodujú — v spoločnej minulosti, ktorá ponechala znak na ich rozvoji.

Autori pri svojich výskumoch používajú viaceré metódy, ako napríklad diskurzívnu analýzu, jazykovú analýzu verejných nápisov, ako i etnografické metódy — s cieľom vytvorenia jazykového obrazu a sociolingvistického stavu ôsmich štátov a siedmich regiónov od nemeckého Brandenburska po ruský Sachalin. Historickú zmenu vnímajú cez prizmu jazykovedy a používania jazyka/jazykov, čo — koniec koncov — spojí rôzne a svojské sociologické, politické a historické zlomy do jedného celku.

Editori zborníka v úvode zdôrazňujú, že podstata knižky, zmena (*transition*) je zložitým fenoménom, čo je viditeľné aj na každej štúdii — autori vnímajú a interpretujú tú istú zmenu inak, z iného zorného uhla.

Zborník je rozdelený na päť kapitól, ktoré sa zaoberajú menšinami v Ruskej federácii (I. časť), sociolingvistickou situáciou východnej a strednej Európy (II. časť), jazykovou situáciou pobaltských štátov (III. časť), sociolingvistickou situáciou Ukrajiny a európskej časti bývalého Sovietskeho zväzu (IV. časť), ako i jazykovou situáciou Kazachstanu a stredoázijských štátov bývalého Sovietskeho zväzu (V. časť).

Monografia je svojim spôsobom jedinečná: zahrňuje texty o aktuálnom stave jazykovej situácie regiónu, ktorá je označená rôznymi typmi viacjazykovosti. Štúdie vytvárajú obraz súčasnej situácie, pričom poskytujú pohľad i na minulosť: čo a ako

sa zmenilo po zániku Sovietskeho zväzu. Jednotlivé štúdié vytvárajú pred čitateľom pestrofarebný obraz o častiach Európy. Hoci knižka je barometrom sociolingvistickej situácie istých oblastí Európy, každý text obsahuje sociologické vrty do životov obyvateľov — teda okrem lingvistických odkazov prinášajú v istej miere i sociálny životopis občanov zahrnutých regiónov. Ak čitateľ (ako napríklad i ja) po druhý raz prečíta len sociologické a geografické časti knihy, dostane zaujímavý prehľad o živote ľudí, ktorí žijú rovnako v multilingválnom priestore, v rôznych jazykových a sociologických podmienkach.

Pred hlavnými kapitolami stojí úvod editorov (*What transition, which sociolinguistics?*), čo je oveľa viac, ako úvod k zborníku. Okrem zvyčajného prehľadu príspevkov editori zostavili štúdium o kľúčových otázkach zborníka. Prvá štúdia je tak úvodom do témy, úvodom a prehľadom pojmu zmena, premena (*transition*), ktorú chápu autori ako zložitú politickú a s tým súvisiacu sociologickú zmenu. Podkapitola úvodu vníma koncepciu pojmu ako problematickú, pričom do diskusie o hlbšom pochopení zapojí i štúdie tohto zborníka. Politická zmena strednej Európy znamenala zmenu sociálneho statusu viacerých etnických (a migračných) skupín, ktorá je chápaná ako diverzita a superdiverzita, pojmy zavedené Stevenom Vertovecom (2007). Od začiatku nového tisícročia sa v Európe objavili nové etnické skupiny pôvodne žijúce mimo Európy, ktoré doniesli so sebou svoje kultúry a (jazykové) zvyky. Zavedený pojem je v zborníku dôkladne rozpísaný a podložený štúdiami (špeciálne štúdiou Mariána Slobodu). Editori zbierky po zavedení hlavných tém vyznačujú miesto tejto knihy v kolobehu ostatných prác, hlavne ju zapájajú do sociolingvistického diskurzu zaoberajúceho sa zmenami po rozpadnutí Sovietskeho zväzu. Autori poukazujú na fakt, že sociolingvistické výskumy východného bloku boli začaté v 80. rokoch, ako pozostatky tradície Pražskej školy a ako preklady hlavných aktérov sociolingvistiky (napríklad Haugen, Hymes a Labov). Na konci úvodu je dlhší prehľad štúdií zborníku.

Jednotlivé kapitoly sa zaoberajú svojim spôsobom svojiskými sociálnymi a jazykovými situáciami samotných regiónov. Avšak v pozadí každého štúdia je premena sociálneho a politického statusu. Postoje a metódy každého autora zabezpečujú konštantné pulzovanie, kvôli čomu je kniha svojim spôsobom jednoznačná a o to viac, zaujímavejšia čítanka.

Prvá kapitola zavedie čitateľa do „strediska diania“, do situácie v Ruskej federácii, kde sa jednotlivé štúdié sústreďujú na situáciu v Sachaline, v Čuvašsku a v Dagestane (*Minorities in the Russian Federation*). Ostrov Sachalin je mikrokozmosom v zmysle stavu a diania menšín v celom Sovietskom zväzu. Procesy voči menšinám bývalého štátu znamenali devastáciu jazykov a kultúr menšín žijúcich v krajine. Zmenu však podporili nielen štát, ale i prirodzené zmeny prebiehajúce vo svete — napríklad životný štýl a s ním súvisiace zmeny, ako i blízka prítomnosť Japonska (Sachalin leží pri Japonsku). Zmeny stále prebiehajúce v komunite však neznamenajú úplný zánik vlastnej kultúry, jazykov: v Sachaline je stále plno autochtónnych kultúr a klenôt.

Hèctor Alòs i Font prezentoval výskum vykonaný v strednej škole o používaní a vitalite jazykov. Jazyková situácia odzrkadlená v edukácii a v používaní jazyka stredoškolskej generácie má znaky jazykovej atrície. Spolu so životným štýlom sa zmení i používanie jazykov a postojov k jazykom, ako to ukazuje i tabuľka prezentovaná na s. 61, podľa ktorej voľba a používanie jazykov koreluje s vekom a typom bydliska

(o podobnej zmene používania jazykov písala Suzan Gal už na konci 70. rokov; Gal, 1979). Mladšia generácia totiž používa vernakulárnu čuvaštinu v rodine, a to najmä na dedine alebo v mestách strednej veľkosti, pričom v najfrekventovanejších mestách ju skoro ani nepoužíva. Stredná generácia (v chápaní autora) používa čuvaštinu najmä so svojimi rodičmi (t.j. s najstaršou generáciou), pričom intenzita používania čuvaštiny charakterizuje komunikáciu na dedine. Jazyková atrícia čuvaštiny je značná aj v samotnom používaní jazykov, aj v postojoch voči nej. Stane sa jazykom familiárnych situácií: je charakteristická v komunikácii hospodársky menej dôležitých obcí a rodiny. V postojoch používateľov čuvaštiny nájdeme totožnú situáciu: respondenti v práci používajú najmä ruštinu. Čuvaština sa používa na menších pracoviskách a v prácach s menšou prestížou. Autor v záveru štúdie predpokladá smutnú budúcnosť čuvaštiny: mladšie generácie charakterizuje zmena jazykov z viacerých hľadísk. Stráca sa možnosť používania jazyka, čo koniec koncov má vplyv i na stupeň poznania jazyka, čo pomáha konštantnému rozvoju ruštiny.

Kapitolu o používaní jazykov bývalej Ruskej federácie končí štúdia Niny Dobrushiny, ktorá píše o obyvateľoch malých dedín Dagestanu, ktorí sú stále schopní udržiavať si svoje (tradičné) jazyky. Jej štúdia je kompendiom toho, ako obyvatelia Dagestanu vytvárajú možnosti na zachovanie natívnych jazykov a ako udržiavajú rôzne formy viacjazykovosti.

Druhá kapitola zavedie čitateľa do strednej Európy (*East Central Europe*), kde sa zoznámia so sociolingvistickou situáciou Nemecka (Brandenburgsko), Poľska, Českej republiky, Rumunska (časti Transylvánia) a Srbska. Kapitulu otvára stať o prípadovej štúdii o poľskej rodine žijúcej v Nemecku — o možnostiach používania jazykov, o ich postojoch k jazykom, ako i o zobrazení superdiverzity v krajine. Štúdia okrem pohľadu na život jednej rodiny prináša vzácne poznámky o skupinách imigrantov v Brandenburgsku, ako i o migračných tendenciách po zmene politického režimu. Je prirodzené, že sociolingvistický aspekt jazykovedného výskumu je podložený sociologickými dátami a kvalitatívnymi analýzami. Štúdia Vereny Mezger okrem jazykovej situácie komunity zobrazuje i komplexnú štruktúru imigrantov žijúcich v spolkovkej krajine Brandenburgsko. Superdiverzita rozličných etnických skupín je zobrazená i cez hlavné črty jazykovej politiky spolkovkej krajiny, ako aj preukázaním najdôležitejších podkladov rozličnosti s hlavným mestom Nemecka, Berlínom (čo, ako mesto, je taktiež jednou zo spolkových krajín). Brandenburgsko je miestom stálych zmien a premien — čoho dôsledkom je i táto štúdia vystihujúca zmeny a štruktúry superdiverzity.

Európa je kontinentom, kde sa nachádza najnižší počet jazykov v porovnaní s ostatnými kontinentmi (*How Many Languages Are There in the World?*, ©2017; *Living Languages of the World*, 2016). Je to situácia vyplývajúca z politiky, z existovania národných štátov, z hegemonie jazykov ako gréčtina, latinčina, neskoršie nemčina, francúzština, ruština a anglický jazyk. Jazyky fungujúce ako lingua franca môžu mať pozitívny aj negatívny vplyv — aj na jazyky, aj na spoločnosti používajúce menšie jazyky. Štúdia Krzysztofa Przygońskiego prezentuje zmeny v jazykovej politike týkajúce sa cudzích jazykov, ako i zmenu linguy francy z ruštiny na angličtinu. Štúdia sa zaoberá výskumom, ktorý sa orientuje na znalosť a používanie cudzích jazykov rôznych kohorsov spoločnosti, pričom naznačuje i temporálne zmeny v prospech anglického jazyka (a to na úkor ruštiny, nemčiny, francúzštiny). Autor v posilnení angličtiny vidí globa-

lizačný problém, ako i problém vniknutia anglickej a americkej kultúry (napríklad na kúpe anglických kníh), čo koniec koncov prináša i tok nekvalitnej kultúry. Globalizácia prináša zmeny i v jazyku (výpožičky) — a ako sú chápané prirodzené zmeny v jazyku a kultúre v Poľsku? Zo strany politiky je to sociálne otvorenie, ktoré však nie je bezvýnimočne prijaté pozitívne zo strany občanov.

Centrálnou myšlienkou zborníka je zmena — v kultúrno-sociálnej sfére a v jej súvislosti, v používaní jazyka (čo má vplyv i na vnútorné postavenie jazykov). Marián Sloboda predstavuje Českú republiku ako krajinu v centrálnej Európe lákajúcu rôzne etnické a sociálne skupiny migrantov. Migrácia prináša prirodzené zmeny vnútri migračných skupín, pôsobiace zmeny vo vnútornej superdiverzite. V centre výskumu Mariána Slobodu je Praha, ako najvyššie české centrum migrantov. Zmena superdiverzity je fenomén zložitý. Vytvára sa pod tlakom konštantnej fluktuácie skupín, ako i vznikom nových národností. V centre je spojenie rôznych kultúr (a samozrejme jazykov) starších a nových skupín, kultúrna diverzifikácia, sociálna komplexita. Ako autor uvádza, situácia je zložitá, vytvára sa pod vplyvom novej a starej diverzity, čoho komplexita je tvorbou zložitých sociálnych a politických faktorov (z ktorých sú jednotlivé dôkladne opísané), preto sú ťažko zobraziteľné. Marián Sloboda sa však o to pokúša, dôsledkom jeho snahy je podrobný opis komplexných synchronných a diachrónnych sociálnych procesov, kde sa preukáže i vitalita rôznych jazykov, ktoré sú schopné bezproblémovo žiť v jednom veľkomeste.

Dvojica autorov Attila Benő a János Péntek načrtli vážnu situáciu, kde politická zmena ešte stále nevedela alebo sa nechcela striasť monojazykových, homogenizačných ideológií. Ako v mnohých iných štúdiách oboch autorov (napr. Péntek — Benő, 2002, ale aj inde, napr. Petrescu, 2001), aj tu podčiarkujú, že Rumunsko je ešte ďaleko od vysnívaného kultúrneho pluralizmu — aj keď Rumunsko akceptuje a ratifikovalo najdôležitejšie medzinárodné zákony podporujúce národnostné a etnické menšiny, implementácia rozhodnutí medzinárodných fór však v mnohých prípadoch stále chýba. Štúdia nám poskytne podrobné informácie o jazykových ideológiách a o funkciách rumunského jazyka a menšinových jazykov a o snahe vlády — obmedziť menšiny (hlavne maďarskú) v možnostiach používania vernakulárnych jazykov.

Posledná štúdia kapitoly sa zaoberá situáciou v Srbsku. Jelena Timotijević prevedie čitateľa cez odyseu nacionalizmu bývalej Juhoslávie až do moderného Srbska — problémy nastoluje cez historickú perspektívu začínajúcu od Titovej Juhoslávie. Podkapitoly sa zaoberajú otázkami potenciálneho zjednoteného jazyka, etnickými „problémami“, počnúc od Tita cez Miloševića až po súčasnosť. Politické idey komunizmu, nacionalizmu a medzinárodného modernizmu boli základmi štátu, ktorý bol vždy plný politického napätia vyplývajúceho aj z etnickej a samozrejme jazykovej diverzity, čo nebolo vždy prijaté ako pozitívum. Čitateľ sa dozvie, ako sa menili idey a s nimi súvisiace možnosti používania jazykov. Autorka sa na konci svojej štúdie pokúša načrtnúť možnosti v budúcnosti, ktoré sú však kvôli nacionalizmu nie veľmi pozitívne.

Štvrtá kapitola sa zaoberá etnickou, politickou, kultúrnou a hlavne jazykovou situáciou pobaltských štátov, alebo — ako boli nazývané v čase Sovietskeho zväzu — tzv. „pobaltských republík“. Štyri štúdie poukazujú na fakt, že totožné jazykové a politické situácie môžu mať rozličné podoby.

V prvej štúdií sa čitateľ dozvie o situácii polohy lokálnych jazykov (t.j. estónčiny, lotyštiny a litovčiny). Situácia je zložitá, pretože — ako v ostatných krajinách tejto monografie — národné jazyky sa v istých situáciách (hlavne pri jazykoch inštrukcie vo vysokoškolskom vzdelávaní) dostanú do polohy, kde ich vitalitu ohrozuje angličtina. Ako autorka Birute Klaas-Lang píše (s. 254), európska vysokoškolská sféra sa čoraz viac blíži k anglickému jazyku (ako *lingua franca*) aj v administratívnej, aj v akademickej sfére. Je to problém celej Európy, čo ukazujú i rôzne štúdiá, ale i výskumy uvedené v tejto štúdií. Jazyková politika, ako i ochrana štátnych jazykov je silná vo všetkých troch krajinách (pomocou jazykového zákona), otázkou však zostáva situácia používania jazykov vo vysokoškolskom — hoci otázky národného jazyka sú primárne, používanie angličtiny znamená jednak prestíž, jednak otváranie pred medzinárodným publikom. Otázky používania jazykov sú len zdanlivo jednoznačné. Ako výskumy ukazujú, pobaltské krajiny vnímajú posilnenie anglického jazyka nejednotne: Estónsko a Lotyšsko vkladá viac energie do ochrany národných jazykov, pričom Litva otvára svoje brány viacej pred angličtinou (situácia je podobná postaveniu maďarského a slovenského jazyka, kde príliv anglických slov sa vidí problematicky najmä zo strany jazykovej kultúry maďarčiny, pričom slovenčina to vníma ako pozitívnu internacionalizáciu). Zaujímavé je, že práve edukácia znamená zlom, kvôli čomu rozhodovacia právomoc podnecuje kroky k ochrane národných jazykov aj v sférach, kde doteraz postavenie vlastných jazykov nebolo ohrozené. Tri krajiny realizujú rôzne stratégie v snahe zabrániť vplyvu cudzích jazykov a na druhej strane otvoriť brány vysokých škôl aj cudzím študentom. Pravdou však je, že v otázke vplyvu angličtiny na pobaltské jazyky je málo výskumu. Pravdou je aj to, že zmeny môžu mať vplyv i na menšie jazyky, najmä tam, kde je jazyk hlavným nositeľom kultúry.

Pred prevratom v regióne *lingua franca* bola ruština. Zmeny sa samozrejme dotkli aj jazykov: ich postavenia, možnosti používania. Čo sa týka zmeny postavenia ruštiny, je potrebné robiť rozdiel medzi krajinami, ktoré boli súčasťou bývalého Sovietskeho zväzu, a krajinami, ktoré žili v jeho tieni. V Československu a v Maďarsku prevrat medzi inými znamenal i okamžitú zmenu z ruského jazyka na iný medzinárodný jazyk (hlavne na angličtinu a nemčinu) — čo znamenal i zmenu medzinárodnej komunikácie. Zmenou, medzi inými, bolo ukončenie vyučovania ruštiny na základných a stredných školách, čo koniec koncom znamenalo atríciu ruského jazyka v regióne. Situácia je však na Balkáne (ako i v ostatných štátoch, ktoré boli súčasťami bývalej federácie) iná. V ich prípade zmeny znamenali predovšetkým rozvoj a akési povznesenie vernakulárnych jazykov a kultúr, ale reminiscencie bývalej politiky nemohli byť ľahko „vymazané“. Nielen ruský jazyk, ruská kultúra, ale i obyvatelia ruskej národnosti (udržiavajúci ruskú kultúru) zostali v regióne, ktorý bol a stále je etnicky pestrofarebný. Jazykové zmeny preto boli iného rázu. Štúdiá autoriek Meilutė Ramonienė a Lorety Vilkienė skúma zmeny sociálnej hodnoty viazanej k jazykom v Litve medzi rokmi 1990 a 2010. Cieľom výskumu bolo preukázanie vzťahu a hierarchie medzi tromi jazykmi: medzi litovčinou, ruštinou a angličtinou. Zaujímavosť výskumu nie je v položení a hierarchii ruštiny a angličtiny, ale najmä v tom, ako sa rozvíja litovčina v mnohoetnickom štáte, a to nielen medzi občanmi litovskej národnosti, ale aj medzi Poliakmi a Rusmi žijúcimi v tejto oblasti. Sila litovčiny je čorazjednoduchšia, ale postavenie ruského jazyka je stále silné, jeho vitalita je viditeľná (najmä

vďaka staršej generácii), hoci medzi mladšími generáciami lingua francou sa stáva angličtina, ako jazyk slobody. Štúdia prináša zaujímavý obraz používania troch jazykov na rôznych doménach.

Brigita Séguis zostáva naďalej v Litve. Jej štúdia v mnohom potvrdzuje zistenia uvedené v predchádzajúcej štúdii. V centre jej výskumu je prepínanie kódov v poľskej komunite žijúcej v Litve. Ide o trilingvizmus poľštiny, ruštiny a litovčiny, kde jednotlivé jazyky majú svoje funkcie (z tejto strany podobné diglosii). Jazykové kontakty skúma cez poľsko-ruský a poľsko-litovský bilingvizmus, pričom podáva podrobný obraz o komunite, o diskurzívnych markeroch ako i o rozličných typoch prepínania kódov a výpožičiek. Autorka na konci dospela k výsledkom, kde bilingválny kód používaný komunitou je už normatívnym variantom, pričom poľsko-ruské prepínania sa berú ako bezpríznačné, a poľsko-litovské sú limitované len na niektoré gramatické a lexikálne typy. Štúdia je bohato ilustrovaná príkladmi a typmi prepínania kódov, pričom vykresľuje bohatú vnútornú štruktúru skúmanej komunity.

V poslednej štúdii tretej časti Kadri Koreinik — hlavne na základe údajov projektu ELDA (*European Language Diversity for All*) — predstavuje viacjazykovú spoločnosť žijúcu v juhovýchodnom Estónsku so štyrmi jazykmi: võru, štandardnou estónčinou, angličtinou a ruštinou. Cez makro-sociolingvistické výskumy a ukážky sa autorovi darí vystihnúť superdiverzitu mnohoetnickej skupiny ako aj poukázať na niektoré podstaty jazykovej politiky postsovietskej krajiny.

Štvrtá časť, venovaná Ukrajine, obsahuje dve štúdie, prvá sa týka zmeny jazykovej politiky Ukrajiny, druhá jazykovej situácie mesta Kyjeva, presnejšie položenia a funkcií dvoch jazykov, ukrajinčiny a ruštiny. Autori István Cserniczkó a Viktória Ferenc sa venujú jazykovej politike štátu, kde sa štátotvorný národ dostal po páde Sovietskeho zväzu (tak ako i mnoho štátov) do novej politickej roly — z menšiny do väčšiny. Pri tvorbe vlastnej identity z utlačovaného národa sa stal národ nadradený, so snahami o integráciu do Európy, ale roky v utlačení ponechali stopy na formovaní identity (tak ako to bolo napríklad na Slovensku s jazykovým zákonom a s jeho novelizáciou). Autori konštatujú spor medzi *de facto* mnohojazykovosťou a *de iure* jednojazykovosťou, ktorý je podložený konštantne meniacim sa jazykovým zákonom. Autori podčiarkujú (i dôkladne potvrdzujú faktami) napätie medzi ratifikáciou a kodifikáciou jazykových práv a jazykovým úzom. Zaujímavý je stav, kde prítomnosť ruského jazyka a ruskej menšiny má negatívny vplyv na ostatné menšiny — postoj legislatívy proti ruštine môže mať vážne dôsledky i na iné spoločnosti.

Aj keď spomedzi kontinentov v Európe sa nachádza najmenej jazykov, táto monografia preukazuje, že aj Európu charakterizujú zaujímavé situácie vyplývajúce z viacjazykovosti. Aj keď územie pokryté monografiou bolo charakterizované *de iure* monolingvizmom, pod plášťom regulácie žili jazyky a kultúry, ktoré po páde komunizmu rozkvitli. O takom rozkviťe píše i autorka Olga Ivanova, keď charakterizuje (jazykovú) kultúru mesta Kyjeva. V meste žila a stále žije živá viacjazyková kultúra, najmä kvôli štátotvornosti ukrajinskej a ruskej kultúry. Jazyková situácia je svojim spôsobom jednoznačná, kde jazyky minulosti a prítomnosti sa navzájom dopĺňajú a tvoria diglosiu. Autorka charakterizuje situáciu Kyjeva ako stále hľadanie vlastnej kultúrnej a jazykovej identity — aj keď sa snažia svoju identitu dotvárať aj pomocou jazykových zákonov. Situácia je však v mnohom podobná ostatným prezentovaným, pretože v prípade staršej

generácie je ruština stále dominantná. Pozíciu jazykov dotvára situácia politická, ktorá sa po roku 2014 zmenila a má jednoznačný vplyv i na používanie jazykov.

Záverečná, piata kapitola knihy je o krajine Strednej Ázie, o jazykovej politike a jazykoch Kazachstanu. Všetky tri kapitoly predstavujú krajinu Kazachstanu ako ázijskú krajinu, kde anglickému jazyku sa dostáva čoraz väčšia sila a pozornosť. Výskumy Sholpan Zharkynbekovej a Damiry Akynovej sa týkajú jazykovej situácie stredoškôľakov. Ich výskumy boli vykonané medzi rôznymi etnickými skupinami študentov a týkali sa voľby jazykov a jazykových ideológií. Situáciu kazaštiny zobrazujú autorky v boji proti ruštine a angličtine. V druhej štúdií Zharkynbekova a Aliya Aïmoldina píše o postavení angličtiny v krajine, kde sa vytvára nová jazyková politika. Poukazujú na to, že medzi stredoškôľkami je stúpajúca potreba znalosti angličtiny.

Maganat Shegebayev skúma výskyt viacjazykovosti a superdiverzity v obchodnej sfére Kazachstanu, a to na domácom a medzinárodnom trhu. Podľa autora skúmané spoločnosti v každodennej obchodnej komunikácii používajú naraz tri jazyky: kazaštínu, ruštinu a angličtinu. Štátny jazyk sa používa najmä v komunikácii s obyvateľmi štátu a so štátnymi úradmi, pričom ruský jazyk je stále veľmi dôležitým jazykom trhu postsovietskych krajín a anglický jazyk je jazykom komunikácie so zákazníkmi z Európy a jazykom medzinárodných kontraktov. Anglický jazyk je inštrumentom komunikácie so svetom vnímaný pozitívne, ale viacjazykovosť môže mať i negatívne dôsledky, napríklad vyplývajúce z nesprávnych prekladov.

Zborník štúdií preukázal, že napriek spoločným jazykovým, kultúrnym a politickým problémom rozvoj jediného fenoména môže mať rôzne podoby. Centrálnym motívom štúdií je sociolingvistický aspekt atrície ruského jazyka v oblasti, kde kedysi bol „jediným jazykom“, ako i postavenie anglického jazyka, ktorý sa stal linguou francou aj v tých postsovietskych oblastiach, kde úlohu akéhosi spoločného jazyka má stále ruský jazyk. Položenie jazykov a národov/národností, ich vnútorná hierarchia (superdiverzita) má svojské podoby v zvolených regiónoch, čo je — ako to vidno v zborníku — dôsledkom lokálnych politických snáh (stačí porovnať zmienené európske a ázijské štáty). A práve geografické, sociálne a sociokultúrne polozenie jednotlivých krajín, ich otvorenosť voči novým politickým a kultúrnym prúdom je to, čo jednotlivé geografické oblasti spája, jednak však aj rozdeľuje.

A sila knihy je práve v tom: v zobrazení podkladu (pre mňa pokladu) pre lingvistické analýzy — a to v spojitosti krajín spojených pred 30 rokmi. Zborník je historickým obrazom (v diachrónnom pojatí) jazykov a ich používateľov. Je vzácnou maľbou, ktorá pomôže v pochopení jazykovej krajiny zvolených regiónov.

LITERATÚRA:

GAL, Susan (1979): *Language Shift: Social Determinants of Linguistic Change in Bilingual Austria*. San Francisco, CA: Academic Press.
How Many Languages Are There in the World? [online] (©2017). Cit. 15. 6. 2017. Dostupné

z WWW: <<https://www.ethnologue.com/guides/how-many-languages>>.
Living Languages of the World [online] (2016). Cit. 15. 6. 2017. Dostupné z WWW: <<https://www.ethnologue.com/ethnoblog/rob-hess/introducing-ethnologue-guides>>.

- PÉNTEK, János — BENŐ, Attila (2002): Nyelvi jogok Romániában [Language rights in Romania]. In: Orsolya Nádor — László Szarka (eds.), *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában*. Budapest: Akadémia Kiadó, s. 123–147.
- PETRESCU, Dragoș (2001): Can democracy work in Southeastern Europe? Ethnic nationalism vs. democratic consolidation in post-communist Romania. In: Balázs Trencsényi — Dragoș Petrescu — Cristina Petrescu — Constantin Iordachi — Zoltán Kántor (eds.), *Nation-Building and Contested Identities: Romanian and Hungarian Case Studies*. Budapest: Regio Books — Iași: Polirom, s. 275–301.
- SLOBODA, Marián (2014): Konference o jazyku a superdiverzitě. *Slovo a slovesnost*, 75(3), s. 230–237.
- VERTOVEC, Steven (2007): Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), s. 1024–1054.

Tibor M. Pintér | Katedra maďarského jazyka Filozofickej fakulty Reformovanej univerzity Károliho Gáspára (Károli Gáspár Református Egyetem)
 <m.pinter.tibor@kre.hu>